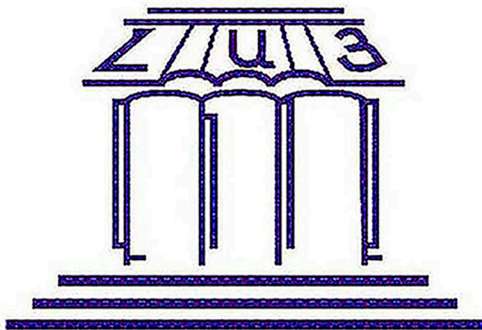

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format
Adapt — remix, transform, and build upon the material

ԳԱՐՆԱՆԱՅԱՆԻ ԿԱՄՊԱՆԻԱ

633.3

Մ-33

633.3

Մ-33

Այր

ՀԱՅԻ ՀԱՂԺԱԿԱՍԵՏ

ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՄԱՏՁԵԼԻ
ԳՐԱԴԱՐԱՆ № 29 (120)

Ա. ՄԱՏԹԵՎՈԱՅԱՆ

ՑԱՆՈՎԻ ԽՐՏԱԲՈՒՅՍԵՐԻ
ՄՇԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

ՊԵՏՅՐԱՏ
ՅԵՐԵՎԱՆ

1.9.3.1

25.06.2013

24 SEP 2010

ՅԱՆԻ ԽՈՏԱԲՈՒՅՍԵՐԻ ՄԵԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Հայաստանը գյուղատնտեսության տեսակետից հանդիսանում է տեխնիկական մշակութայինների և անասնապահական յերկիր և նրա գյուղատնտեսական դարգացումն ընթանում է այդ ուղղությամբ, կազմակերպելով խոշոր խորհրդային և կոլեկտիվ տնտեսություններ: Սակայն անասնապահության զարգացման համար ամենից առաջ պետք է մտածել կերի մասին:

Անհատական մանր, փոշիացած, ցիր ու ցան տնտեսությունների անասնապահությունը տարվել է կիսաքաղց ձեվով, վորի պատճառով ել այն աննախանձելի արդյունքներն են վերցրել: Ավելին չեր կարելի պահանջել դարմանով կերակրվող կիսաքաղց կովից:

Յուրաքանչյուրս մեզնից ականատես է յեղել այն յերեվույթին, վոր անհատական տնտեսությունների անասունների կերի պաշարը չի բավարարել ամբողջ տարվա համար: Գյուղացին ձմեռվա կեսին տասնյակ կիլոմետր ճամպա յե գնացել, վորպեսզի անասունների համար կեր գտնի, կամ թե չե կերակրել է անտառի ծառերի ճղներով, նպատակ ունենալով պահպանել միայն անասունների գոյությունը: Այդպիսով անհատական տնտեսությունը

15495-52

նում յերբեք հնարավոր չե զարգացնել անաս-
նապահութիւնը՝ դարձնելով արդյունա (եւ
ճյուղ: Այլ կերպ ել լինել չեր կարող. անհատա-
կան տնտեսութեան համար անհնարին էր իր
թույլ ուժերով լուծել այդ խնդիրը, անցնել
խոտացանութեան, ձեռք քաշել դարմանից,
հայթայթել այն վորակյալ կերերը, վորը պա-
հանջում է արդյունավետ անասնապահութիւն-
նը: Կերի խնդիրը լուծելու համար անհրաժեշտ
է անցել խոտացանութեան, վորը, ինչպես տես-
նում եք, անհատական մանր տնտեսութիւն-
ներում անհնարին է: Միայն ու միայն խոշոր
խորհրդային և կոլեկտիվ տնտեսութիւնները
կարող են զարգացնել անասնապահութիւնը՝
դարձնելով արդյունավետ ճյուղ: Միայն խոր-
հրդային և կոլեկտիվ տնտեսութիւնները կա-
րող են արդյունավետ անասնապահութեան հա-
մար պահանջվելիք կերի պաշարը հայթայթել,
անցնելով խոտացանութեան:

ԻՆՉ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆ ՈՒՆԻ ԽՈՏԱՑԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

1. Խոշոր խորհրդային և կոլեկտիվ տը-
նտեսութիւններում, վորտեղ աշխատանքը
տարվում է պլանայնորեն, վորտեղ զարգացել է
անասնապահական ճյուղը, պահանջվելիք կերի
բազան կարելի չէ միայն ստանալ խոտացանու-
թեան միջոցով: Ուրեմն խոտացանութիւնը ա-
պահովում է տնտեսութիւնը կերով:
2. Բարձրացնում է հողի բերքատվութիւն-
ը: Խոտաբույսերի մի մասի, այն է՝ առվույ-

տի, վիկի, կարմգանի արմատների վրա հտըն-
վում են պալարիկներ, վորտեղ ապրում են
բազմաթիվ բակտերիաներ: Այդ բակտերիանե-
րը ուղից վերցնում են մեծ քանակութեամբ ա-
զոտ իջրէ սնունդ և կազմում են իրենց մար-
մինը ու սնում բույսը ազոտով: Բացի այդ,
ունեն խոր գնացող արմատների մեծ ցանց, վո-
րոնք վերջում ներկելով դառնում են սքանչե-
լի սնունդ հաջորդող մշակութի համար, բարձ-
րացնելով նրա բերքը:

3. Խոտաբույսերի արմատները շատ խոր
են գնում, համեմատած մյուս բույսերի հետ,
հետեւապես սնվում են հողի ներքին շերտե-
րից, վորից չեն ոգտվում մյուս բույսերը:

4. Խոտացանութիւնը հնարավորութիւն
է տալիս պարապ, խամ չթողնել հողերը: Որի-
նակ՝ մեր չոր յերկրագործական շրջաններում
հողամասերը վորոշ տարիներից հետո թողնը-
վում են վորպես ցել՝ խոնավութիւն և այլ նը-
պաստավոր պայմաններ կուտակելու համար:

Վորպեսզի այդ տարին ցելահողամասի
բերքից չզրկվենք, ցանում ենք այդ հողամա-
սում մի վորեւե խոտաբույս, որինակ՝ վիկ,
վորը տալիս է մեզ խոտ և բարձրացնում է հողի
բերքատվութիւնը, այն, ինչ վոր պահանջում
ենք ցելահողամասից:

5. Խոտացանութիւնը հնարավորութիւն
է տալիս ոգտագործել ֆարքարոտ և չոր հո-
ղերը:

6. Խոտացանութիւնը հանգստացնում է

հողը, լավացնում է ֆիզիկական հատկու-
թյունները:

Յեռ այս փոքրիկ գրքուկում կանգ չեմ
առնի բոլոր ցանովի խոտաբույսերի վրա, այլ
կխոսեմ միայն կարևորների, այն է՝ առվույտի,
վիկի, կորնգանի և Սուդանի խոտի մշակու-
թյան մասին և կպարզեմ, թե նրանց մշա-
կությունը վորքան մեծ դեր կարող է խաղալ
մեր յերկրի սոցիալիստական վերակառուցման
յենթարկվող գյուղատնտեսության համար:

ԱՌՎՈՒՅՏ

Առվույտն արեվելյան բույս է, Հայաս-
տանում մշակվում է շատ վաղուց բոլոր շրջ-
ջանների ջրովի հողերում: Բազմամյա բույս
է, ունի ուժեղ և շատ խոր թափանցող ար-
մատներ, յերբեմն հասնում են մինչև մի քանի
մետրի:

Ունի հողի վերին շերտում արմատային
հանգույց, վորտեղից զարգանում են նոր ցո-
ղուններ: Յուրաքանչյուր քաղից հետո հին
ցողունները մահանում են և արմատային հան-
գույցից դուրս են գալիս նոր ցողուններ:

Թփակավաղ բույս է, տալիս է բարձր վարա-
կի սննդարար կեր: Հայաստանում մշակվող առ-
վույտները աչքի յեն բնկնում իրենց ցրտադի-
մացկունությամբ: Մեզ մոտ դաշտավայրերում
հնձվում է 3—4 անգամ, նախալեռնային շրջ-
ջաններում 2—3 անգամ, իսկ լեռնային շրջան-
ներում 1—2 անգամ:

ԱՌՎՈՒՅՏԻ ՄՇԱԿՈՒՅՑՈՒՆԸ

Առվույտը հողի նկատմամբ պահանջկոտ
չէ, դնում է և լավ բերք է տալիս տե՛ղն տե՛ղա-

ՆԿ. 1. ԱՌՎՈՒՅՏ

կի հողերում, սակայն չի սիրում շատ խոնավ (գինա) և քարքարոտ հողերը:

ՍԵՐՄԻ ՔԱՆԱԿԸ

Սովորաբար 14 եկտարին ցանվում է 15—25 կիլոգրամ: Սակայն սերմի քանակը կախված է մի շարք պայմաններից, որինակ՝ սերմի մշակությունից. սերմը պետք է ունենա վոչ պակաս 85 տոկոս ծլունակություն, այսինքն՝ վերցրած 100 սերմից 85 սերմն ընդունակ պիտի լինի ծլելու: Սերմը պետք է ուղարկել սերմ ստուգող կայաններն անալիզի յենթարկելու համար: Յեթե ծլունակության տոկոսը շատ և փոքր, չպետք է ցանել, իսկ հակառակ դեպքում շատ սերմ պիտի վերցնել, համաձայն ծլունակության տոկոսի:

ԱՌՎՈՒՅՑԸ ՑԱՆԵԼ ՇԱՐՔԱՑԱՆՈՎ

Մեզ մոտ մինչև հիմա առավույտը ցանվում է չաղացանով: Փորձերը ցույց են տվել, վոր շարժացանով ցանելիս առավույտի բերքը բարձրանում է: Անհրաժեշտ է առավույտի ցանքը կատարել անպայման չարճացանով: Շարժացանով ցանելիս պետք է մեքենան այնքան յերես դցել, վորպեսզի առավույտի սերմերը խորը չընկնեն, վորովհետև խորը ցանված առավույտի սերմը իր փոքրիկ ու քնքուշ լինելու պատճառով լավ չի ծլում:

ՑԱՆԵԼՈՒ ԺՍՍԱՆԱԿԸ

Առավույտի սերմերը ծլելու համար պահանջում են խոնավություն և ջերմություն, հետեվապես շատ վաղ չպետք է ցանել և վոչ ել շատ ուշ: Անհրաժեշտ է, վորպեսզի հողում լինի և խոնավություն, և տաքություն: Ավաղային հողերը շուտ են տաքանում և շուտ ել կորցնում են խոնավությունը. նման հողերում շուտ պիտի ցանել: Ծանր կավային հողերը խոնավություն ուշ են կորցնում և ուշ ել տաքանում են. այս հողերում հարկավոր է ուշ ցանել: Դաշտավայրերում և նախալեռնային վորոշ չրջաններում ցանքը կատարվում է ապրիլին, իսկ լեռնային չրջաններում ապրիլ ուշ:

ՑԱՆԵԼՈՒ ՁԵՎԸ

Առաջին տարին սովորաբար առավույտը քիչ բերք է տալիս. վորպեսզի այդ տարվա հողի բերքից չզրկվենք, առավույտը ցանում ենք մի վորևե մշակույթի մեջ: Ցանքը կատարվում է դարնանը, սովորաբար աշնանացան ցորենի կամ դարու մեջ, վորովհետև աշնանացանները դարնանացանի հետ համեմատած 15 որ առավաղը շուտ են հնձում, հետեվապես առավույտը շուտ է ազդարարում ծածկոցից: Մեզ մոտ տաք չրջաններում յերբեմն առավույտը ցանվում է աշնանից, այդ դեպքում իհարկե առանց ծածկոցի:

ԻՆՉ ԽՈՐՈՒԹՅԱՄԲ ՊԻՏԻ ՑԱՆԵԼ

Առվույտի սերմը շատ մանր է, իսկ ծիլերը նուրբ, ուստի չի կարելի շատ խորը ցանել. շատ տեղերում դյուղացիները նույնիսկ փոցխով չեն ծածկում, այլ ուղղակի շիլիիով» են ծածկում, «չափարում» են: Շարքացանով ցանելիս անհրաժեշտ է մեքենան յերես գցել, վորպեսզի սերմը շատ խորը չընկնի: Սովորաբար ցանվում է 1—2 սանտիմետր խորությամբ:

Խ Ն Ա Մ Ք Ը

1. Ջրելը. Մեզ մոտ առվույտը մշակվում է միմիայն ջրովի պայմաններում: Ջուրը հանդիսանում է, ինչպես դյուղացիներն են ասում, «առվույտի հոգին»: Վորքան ժամանակին և շատ ջուր հասցրիր, այնքան առատ բերք կվերցնես: Բայց շատ բերք ստանալու համար միայն ժամանակին ջրելը չէ, այլ անհրաժեշտ է ժամանակին փոցխել, պարարտացնել, պայքարել վնասատուների դեմ և այլն: Սակայն այդ բոլորը կատարել, այն էլ ժամանակին՝ յերբեք հնարավոր չէ անհատական ջիր ու ցան անտեսություններում: Բոլոր տեսակի խնամքը ժամանակին կատարելու համար անհրաժեշտ է ունենալ միջոցներ և պլանային աշխատանք, վորով ապահովված են միայն խոշոր խորհրդային և կոլեկտիվ անտեսությունները: Հետևապես ժամանակին փոցխելը, ժամանակին պարարտացնելը և ժամանա-

կին վնասատուների դեմ պայքարել միայն հնարավոր է խորհրդային և կոլեկտիվ անտեսություններում: Յեթե այդ բոլոր տեսակի խնամքը միայն հնարավոր է կատարել խորհրդային և կոլեկտիվ անտեսություններում, ապա ուրեմն մեծ բերքի ել հնարավոր է միայն խոքի. և կոլ. անտեսություններում ստանալ: Տեսնեմք, ինչ ոգուտ է տալիս փոցխելը:

Մեզ մոտ փոցխելու մասին չեն մտածում, մինչդեռ փոցխելը ավելացնում է առվույտի բերքը 15—20 տոկոսով: Խնդիրը հետևյալումն է. առվույտի ցանքսի 2-րդ, 3-րդ և այլ տարիներին հոգը նստելով կարծրանում է, իսկ նման հոգում բույսը վատ է զգում իրան: Այդ պատճառով ել 2-րդ տարին վաղ դարնանը անհրաժեշտ է առվույտի ցանքսը փոցխել մանր «դիղ-դաղ» կամ սկավառակավոր փոցխով մեկ անգամ: 3-րդ տարին մի քանի անգամ ենք փոցխում, մեկ վաղ դարնանը և ապա յուրաքանչյուր հնձից հետո ջրում ենք, քեչը դալուց հետո փոցխում: Փոցխելը վոչ միայն չի վնասում, այլ և պատճառ է լինում առվույտի ուժեղ անելուն, վորովհետեւ վերավորված տեղերից ուժեղ կերպով նոր ցողուններ են առաջանում:

Այժմ պարարտացման մասին. Առաջին տարին առվույտի ցանքսը պարարտացման կարիք չի զգում, իսկ հետագա տարիներում անհրաժեշտ է պարարտացնել, վորովհետեւ բույսը այդ ժամանակամիջոցում մեծ քանակու-

Թյամբ հանքային նյութեր և վերցնում հողից: Պարարտացվում է գոմաղբով, մոխրով, հանքային պարարտանյութերով և այլն: Գոմաղբի դեպքում անհրաժեշտ է գոմաղբը լայն պատրաստված լինի, այրված հակառակ դեպքում մենք անգիտակցաբար մոխիրոտի սերմեր կմտցնենք ցանքսի մեջ: Գոմաղբը չի կարելի աշնանից թումբ-թումբ պահել առվույտի ցանքսում, վորովհետև ձյան և անձրևային ջրերից գոմաղբի սննդաբար մասերը լուծվում, հեռանում են: Գոմաղբը պիտի պահել վորևե ծածկոցի տակ և չաղ տալ վաղ գարնանը:

Մեր մի շարք շրջաններում հսկայական քանակությամբ մոխիր և հավաքվում, վորն անհրաժեշտ է ոգտագործել վորպես պարարտանյութ: Մոխրով պարարտացված առվույտի ցանքը բարձրացնում է բերքը 50 տոկոսով: Մոխիրը չի կարելի աշնանից չաղ տալ կամ դաշտ տանել, հարկավոր է ձմեռը կուտակել մի վորևե չոր տեղ ծածկոցի տակ, վորովհետև անձրևներից և ձյան ջրերից լուծվում են մոխրի սննդաբար մասերը և հեռանում: Մոխիրը դաշտ են տանում գարնանը և չաղ տալիս առվույտի ցանքսի վրա:

Հանքային պարարտանյութերից մեծ ոգուտ է տալիս սուպերֆոսֆատը, վորը այժմ ամեն տեղ տարածված է: Վերցվում է մեկ հեկտարին 2—3 ցենտներ սուպերֆոսֆատ և գարնանը չաղ տրվում առվույտի ցանքսի վրա:

Թուրքեստանում պարարտացման մի շարք փորձեր տվել են հետևյալ արդյունքները:

Չպարարտացված	Պարարտացված	Պարարտ.
սուպերֆոսֆատ.	գոմաղբ.	
Բերքի քանակը 1 հեկտ. 197,5 փ.	675 փ.	750 փ.
(3 քաղը միասին)		

ԱՌՎՈՒՅՏԻ ՎՆԱՍՏՈՒՆԵՐԸ

Մեզ մոտ առվույտի ամենատարածված և ամենավտանգավոր վնասատուները հանդիսանում են թրթուռը և «գայլուկը», «դաղձը» (կամ կուսկուտա):

Թրթուռից շատ է տուժում առվույտի առաջին քաղը. յեթե հաշվելու լինենք, ամբողջ Հայաստանում բերքի 30 տոկոսը թրթուռի դեպքում տուժում է, իսկ դա հսկայական բերք է:

Այդ թրթուռները զարգանում են միջատների դեռ նախորդ տարվանից դրված ձվերից, վորոնք ձմեռը անց են կացնում առանց ցրտահարվելու: Գարնանը այդ ձվերից դուրս են գալիս վերահիշյալ թրթուռները և սկսում են արագ կերպով սնվել առվույտի տերեւների կանաչ մասսայով, թողնելով տերեւի շղերը: Հեռվից առվույտի թրթուռով վարակված ցանքսը նկատելի յե, կորցնում է իր կանաչ գույնը, գորշանում է:

Այդ թրթուռների դեմ պայքարելու համար կան մի շարք միջոցներ. նախ՝ վարակվելու դեպքում անհրաժեշտ է հնձել ու այրել կամ

առանց քաղելու թողնել անասուններին արածելու. քաղելուց կամ արածացնելուց հետո անմիջապես ջրում ենք ցանքսը:

Թրթուռների դեմ կարելի չե պայքարել նաև կրաջրի միջոցով, թրթուռ նկատելուն պես պատրաստում ենք կրաջուր և մի քանի տնգամ սրսկում:

Պաղատ վնաս չի տալիս «գայլուկը» կամ «դաղձը»: Այս դեպքում անհրաժեշտ է նախ ցանելիս սերմի մեջ գայլուկի սերմ չլինի, վորի համար ել սերմը պետք է անպայման ըստուգել սերմ ստուգող կայաններում: Առվույտի սերմի մեջ գայլուկի սերմ լինելու դեպքում արգելվում է նման սերմը ցանել: Վո՞րն է «գայլուկը» կամ «դաղձը». դա մի պարազիտ բույս է, այսինքն՝ ապրում է առվույտի հաշվին: Չունի իր սեփական արմատները, բայց ունի ծծիչներ, վորոնցով կարթում է առվույտի ցողուններից ու ծծում նրանցից սնունդ: Սպիտակ թելիկներ են, վորոնք շատ կարճ ժամանակամիջոցում տարածվում են ամբողջ ցանքսում: Քիչ լինելու դեպքում անհրաժեշտ է անմիջապես վարակված թիերը հավաքել ու այրել, իսկ յեթե ամբողջ ցանքսն է վարակված, հարկավոր է նախքան գայլուկի ծաղկելը հնձել առվույտը: Իսկ ամենակարևորն է, նորից եմ կրկնում, վոր սերմը ստուգված լինի սերմ ստուգող կայանների կողմից:

ԱՌՎՈՒՅՏԻ ՇՆՁԻ ԺԱՍՆԱԿԸ

Շատ կարևոր է առվույտը հնձել ժամանակին: Ժամանակին հնձելը ազդում է և խոտի վորակի վրա և հաջորդ քաղի քանակի վրա: Սովորաբար առվույտի հնձի ճիշտ ժամանակը հաշվում է այն մոմենտը, յերբ հատ ու կենտ ծաղիկներ են յերեվում: Այդ ժամանակվա քաղից ստացած խոտի վորակը շատ բարձր է: Զորացնելիս անհրաժեշտ է ուշադրությամբ դարձնել տերեվների վրա, վորպեսզի տերեվներն ու ծաղիկները չթափվեն: Ամենասնդարար մասը գտնվում է հենց այդ տերեվներում:

Առվույտի սերմ ստանալը: Սերմի խնդիրը շատ կարեւոր է: Լավ բարձր բերք է տալիս այն սերմը, վորը ստացված է տեղից, վորովհետև նախ՝ մաքուր է լինում և յերկրորդ՝ հարմարված է լինում մեր կլիմայական և հողային հատուկ պայմաններին: Սերմ ստանալու համար նպատակահարմար է վերցնել առվույտի ցանքսի չորրորդ տարին I-ին և II-րդ քաղը: Սերմի համար ընտրում են ամենալավ ցանքսը, վորը միանգամայն մաքուր է մոլախոտերից և գայլուկից և վորը լավ միահավասար բարձր բերք է տալիս: Սերմի համար հնձվում է այն ժամանակ, յերբ սերմի պատիճները կամ ունդերը սկսում են գորշանալ. կիսահաս սերմերը հասունանում են խուրձերում: Ուշացնել չի կարելի, վորովհետև սերմերը կթափվեն: Սերմի

համար առվույտը հնձելուց հետո խուրձեր են կապում և վորոշ ժամանակ չորացնելուց հետո կախում: Մեկ հեկտարից ստացվում է 1,5—3 ցենտներ սերմ:

Վ Ի Կ

Վիկը թիթեռնածաղիկների ընտանիքին պատկանող խոտաբույս է, վորը մշակվում է թե խոտ ստանալու և թե սերմ, ստանալու համար: Գործ է ածվում և վորպես չոր, և վորպես կանաչ կեր:

Վիկի կարեվոր հատկությունը այն է, վոր նա տալիս է ամենալավ վորակի, նուրբ և սննդաբար կեր: Մրանց մեջ սպիտակուցային մասը ավելի շատ է, քան մյուս խոտաբույսերի մեջ:

Վիկը հողերի վերաբերմամբ առհասարակ պահանջկոտ չէ և շատ քիչ հողեր կան, վորտեղ վիկը դժվարությամբ է զնում (այսպես որինակ՝ շատ խոնավ կամ շատ ծանր կավահողերը):

Վիկը հացաբույսերի համեմատությամբ լավ զարգացող արմատներ ունի, վորոնք ավելի լավ են ռզտագործում հողի մեջ յեղած հանքային նյութերը: Վիկի արմատների վրա գտնվում են մեծ քանակությամբ պալարիկներ, վորտեղ ապրում են բազմաթիվ բակտերիաներ, վորոնք հողը ազոտով պարարտացնելու գործում մեծ դեր են կատարում: Մեզ մոտ Հայաստանում վիկի մշակությունը նոր է: Անկախ այս հանգամանքից, մեր բոլոր չրջան-

ներում ցորենի ցանքսերի մեջ հանդիպում ենք վիկի բազմազան տեսակների, վորոնց դյուղացիք «դյուլուլ» անունն են տալիս:

Վիկն ունի բազմաթիվ տեսակներ, զարնասացան և աշնանացան, սովորական վիկ և թափոտ վիկ:

Նկ. 2. ՍՈՎՈՐԱԳԱՆ ՎԻԿ

1—սերմ, 2—արմատ

Թափոտ վիկը սովորական վիկից տարբերվում է նրանով, վոր նրա յերկար կոթի վրա գտնվում է վողկույզաձև ծաղկաթիթուլներ, բացի այդ ամբողջ բույսն ամբողջ մազոտ է:

Թավոտ վիկը սոփորականի հետ համեմատած ավելի յե ընտելացած հողային և կլիմային

ՆԿ. 3. ԹԱՎՈՏ ՎԻԿ.

յական չոր պայմաններին, մինչև իսկ բուսնում է ավազային հողերում:

ՎԻԿԻ ՄՇԱԿՈՒԹՅԱՆ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

1. Վիկն առատ և լավ վորակի բերք է տալիս, ապահովելով տնտեսությունը մեծ քանակությամբ կերով:

2. Մեր չոր յերկրագործական շրջաններում, վորտեղ տնտեսությունները ստիպված

են հողերի վորոշ մասը յուրքանչյուր տարի թողնել վորպես ցեղահող—խոնավության և այլ նպաստավոր պայմաններ կուտակելու համար, նման ցեղահողերից այդ տարին բերք չի վերցվում: Վիկը հնարավորությամբ է տալիս ոգտագործել նման ցեղահողերը:

3. Թավոտ վիկի աշնանացան տեսակը մեզ մոտ աշնանը ցանելու դեպքում—գարնանը ապրիլին կամ մայիսին հնձելու համար արդեն պատրաստ է լինում: Հենց այդ ժամանակն է, վոր տնտեսություն խոտի պաշարը վերջանում է, իսկ վիկը ոգնության է գալիս:

4. Վիկը ցանելուց մինչև հնձելու տևում է 2—2½ ամիս. այս հանգամանքը թույլ է տալիս մեզ ցորենը հնձելուց հետո տեղը վիկ ցանել և մինչեվ աշնան ցրտերը սկսելը հնձել. ի հարկե խոտքը վերաբերում է նախալեռնային շրջաններին: Կարելի յե այլ կերպ վարվել: Աշնանը վիկը ցանել, վաղ դարձանը հնձել և տեղը ցանել ընդհանրապես ուշ ցանվող մշակույթներ (որինակ, ծխախոտ, կաղամբ, ճակնդեղ և այլն): Այդ բոլորը հնարավոր են նախալեռնային և չոր լեռնային շրջանների ջրով հողերում (որինակ, Կոտայք, Լենինական և այլն):

Այսպիսով, շնորհիվ վիկի մշակության, մի ամառվա ընթացքում, փեկնույն հողում սից կարելի յե ցանել ևս մեկ անգամ:

15495-52

ՎԻԿԻ ՄՇԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Վորովհետև վիկի ցողունները կանգուն չեն, ուստի վիկիը ցանում են սովորաբար վորեն հացաբույսի հետ: Աշնանացանի դեպքում աշտրայի հետ, դարձանացանի դեպքում վարսակի կամ դարու հետ:

Առանց հացաբույսի վիկիը պառկում է խըճըճվում, լավ չի դարգանում, լավ սերմ չի տալիս, ցածի տերեվները սկսում են փտել, դժվար է հնձվում:

ՀՈՂԻ ՆԱԽԱՊԱՏՐԱՍՏՈՒՄԸ

Աշնանացան թավոտ վիկի ցանելու համար հողը հերկվում է հացահատիկները հնձելուց հետո, ոգոստոսին կամ սեպտեմբերին: Գարնանացան վիկի դեպքում վարի ժամանակը կախված է արդեն մի շարք պայմաններից: Չոր կլիմայական պայմաններում հողամասը պետք է հերկվի աշնանից, վորպեսզի շատ խոնավություն կուտակի իր մեջ, իսկ խոնավ կլիմայական և հողային պայմաններում կարելի չէ հերկել դարձանը:

ՎՈՐՔԱՆ ՍԵՐՄ Ե ՀԱՐԿԱՎՈՐ ՍԵԿ ՀԵԿՏԱՐԻՆ

Դա կախված է նրանից, թե ինչ նպատակի համար ենք ցանում՝ յեթե սերմ ստանալու համար է, նոսր պիտի ցանել, դրա համար պետք է սերմ քիչ վերցնել, իսկ յեթե խոտ ստանալու համար է՝ խիտ է ցանվում—սերմ շատ է վերց-

վում: Բացի այդ սերմի քանակը կախված է մի շարք պայմաններից, ինչպիսին է հողային, կլիմայական, սերմի ճյուղակությունից և այլն:

Մեկ հեկտարի համար սովորաբար վերցվում է 160—192 կիլո սերմ, վորի մոտ $\frac{1}{3}$ մասը (48—64 կիլո) հացահատիկ՝ աշորա, վարսակ կամ դարի, իսկ $\frac{2}{3}$ մասը (112—128 կիլո) վիկի: Սերմ ստանալու համար պիտի ցանել ալպես, վերցվում է կեսը հացահատիկ, իսկ մյուս կեսը վիկի:

ՑԱՆԵԼՈՒ ԺԱՄԱՆԱԿԸ

Վիկը ցրտից չի վախենում, այդ պատճառով ել կարելի չէ ցանել շատ վաղ: Ռուսաստանի փորձերը ցույց են տվել, վոր թավոտ վիկը ձմռան ցրտերից բոլորովին չի տուժում: Աշնանացանի դեպքում ցանվում է ոգոստոսին կամ սեպտեմբերին: Իսկ դարձանացանի դեպքում վաղ դարձանը:

ՑԱՆԵԼՈՒ ՁԵՎԸ

Պետք է նշել մի հանգամանք, վոր վիկը հերկերի նկատմամբ այնքան ել պահանջկոտ չէ, վորի պատճառով ել, յեթե հողը աշնանը կամ ցանքսից առաջ հերկված է լինում, ապա ցանելու ժամանակ կրկնահերկ չի արվում, այլ բավարարվում է միայն փոցխելով:

Վիկը շարքացանով է ցանվում: Առաջ ցանում են վիկը. նախապես մեջ առ մեջ փակելով

չարքացանի անցքերը—այնպէս վոր 11 շարքա-
նի մեքենան դառնում է 6 շարքանի— 2-3 շա-
բաթից հետո, յերբ վիկը արդեն լավ կանաչած
է լինում, նույն ձեւով արդեն ցանում են հա-
ցահատիկը. միայն թե մեքենան այնպէս են
սարքում, վոր հացահատիկի սերմեջն ընկնեն
չցանված տեղերը:

Յեթե հողամասի դիրքը թույլ չի տալիս
ցանքսը կատարել շարքացանով, այդ դեպքում
հողից չզրկվելու համար ցանքսը կատարում
ենք շաղացան: Այս դեպքում սերմերը դար-
ձյալ չեն խառնում, այլ նախ մեկ ուղղութեամբ
վիկի սերմերն են շաղ տալիս, հետո խաչածե
ուղղութեամբ հացահատիկի սերմերը ու նոր
փոցխում, այս դեպքում ավելի հաւասար
ցանքս է ստացվում:

Այնուհետեւ վիկն առանձին խնամք չի պա-
հանջում: Մեր յերկրի տաք կլիմայական պայ-
մաններում, նախալեռնային շրջաններում վիկի
ցանքսերը մասամբ ջրելու կարիք են զգում,
իսկ լեռնային շրջաններում, նամանավանդ
յեթե աշնանացան թափոտ վիկ ենք ցանել,
ջրելու կարիք չեն զգում: Վիկը հնձվում է, յերբ
բույսերն սկսում են ծաղկել. ուշացնելու դեպ-
քում ստացվում է կոպիտ կեր:

Յեթե վիկը ցանում են սերմ ստանալու
համար, այդ դեպքում հնձում են, յերբ բույ-
սերի մոտ 50 սոկոսը սերմակալած են լինում.
չի կարելի սպասել, վոր բույսերի վրա յեղած
բոլոր ունդերը հասնեն, վորովհետեւ վիկը

միաժամանակ չի ծաղկում, հետեւապէս միա-
ժամանակ ել չի սերմակալում: Ներքեի պա-
տիճների սերմերը ավելի շուտ են հասունա-
նում, ուշացնելու դեպքում հասունացած պա-
տիճները հեշտութեամբ բացվում են և սերմերը
թափվում են գետին:

Սերմի համար վիկը հնձելուց հետո խուր-
ձեր են կապում և վորոշ ժամանակ չորացնելուց
հետո սովորական ձեւով կալսում են ինչպէս
ցորենը:

Հետո, վիկի մաքուր սերմեր ստանալու
համար, ստացված սերմերի խառնուրդը անց
են կացնում սովորական գոլիչ մեքենայով,
վորը հացաբույսերի սերմերը բաժանում է վի-
կից:

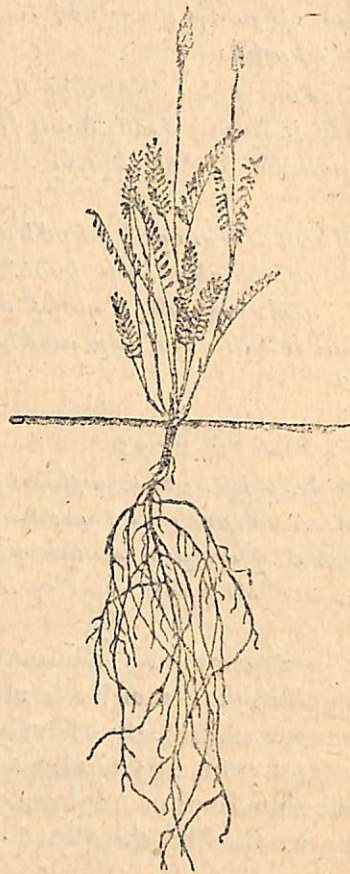
ԿՈՐՆԳԱՆ

Կորնգանը թիթեռնածաղիկներին պաա-
կանող բազմամյա բույս է, արմատները վրա
պալարիկների մեջ ապրող բակտերիաները ողի
ազոտը վերցնում են իրրեւ սնունդ և սնում նաեւ
բույսերին:

Կորնգանը յերաշտին դիմացող բույս է:
Յերաշտ տարիներին տալիս է ավելի շատ
բերք, քան առվույտն ու յերբեմուկը: Կորնգա-
նը դեպի հողերը շատ քիչ պահանջկոտ է, գը-
նում է ամենափափաքոտ հողերում, ուր հագ-
վագյուտ կուլտուրաներ են գնում:

Ունի ուժեղ զարգացած արմատներ, սովոր-
աբար 1—2 մետր խորութեամբ: Կորնգանի

արմատները ընդունակ են հողում յեղած բույսերի համար սովորաբար անողտազործելի սննդանյութերը լուծելի դարձնել: Կորնզանի արմատները շատ խոր են գնում, վորի շնոր-

ՆԿ. 4. ԿՈՐՆԶԱՆ.

հիվ ոգտվում են հողի խորին շերտերից, վորտեղից ուրիշ մշակույթներ չեն ոգտվում: Կրասեր բույս է: Այն հողերը, վորոնք աղքատ են կրից, կորնզանի համար նպաստավոր չեն:

Կորնզանը կանաչ դրուք-յամբ անասուններին փորուռուցի չի պատմառում, ինչպես առվույտն ու յերեֆնուկը. ժամանակին հավաքված կորնզանը հանգիստանում է անասունների համար լավ սննդաբար կեր:

Պարունակում է մեծ քանակությամբ սպիտակուցներ և կիր: Կիրն անհրաժեշտ է յերիտասարդ աճող անասունների վոսկրները ամբողջնելու համար: Ուրիշ յերկրներում այդ պատճառով յերիտասարդ աճող անասուններին կերակրում են միմիայն կորնզանով:

Կորնզանը մեղրատու բույս է, ծաղկման սկզբից մինչև հնձելը տեվում է 8—10 որ, այդ ժամանակամիջոցում մեղուները մեծ քանակությամբ մեղրանյութ են ժողովում կորնզանի ծաղիկներից: Ահա ինչու համար մեր նախալեռնային և լեռնային շրջաններում, ուր զարգացել է անասնապահությունն ու մեղվաբուծությունը, անհրաժեշտ է կորնզան ցանել:

Հայաստանում վաղուց է, վոր մշակում են կորնզանը, բայց միայն մի քանի շրջաններում, ինչպիսին են՝ Լենինական, Զանգեզուր, Դարալագյազ, Ախտա և այլն: Ճիշտ է, առաջին տարին մեծ բերք չի տալիս, սակայն 2-րդ 3-րդ և այլ տարիներին սովորաբար հնձվում է 2 անգամ:

ԿՈՐՆԳԱՆԻ ՄՇԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Կորնդանը ցանկելու համար հողի նկատմամբ առանձին պահանջ չունի, անհրաժեշտ է միայն հողը քիչ թե շատ փխրուն լինի: Քանվում է շարքացանով, իսկ ուր հնարավոր չէ, կարելի յեւ շաղացանով, սակայն շարքացանի դեպքում բերքը 10—20 տոկոսով բարձր է րոտացվում:

Շարքացանի դեպքում ցանվում է 1 հեկտարին 125—145 կիլո սերմ, շաղացանի դեպքում 160—200 կիլո:

Կորնդանը սառնամանիքներից չի վախենում, կարելի յեւ ցանել վաղ գարնանը. վորքան շուտ է ցանվում, այնքան լավ է կանաչում: Կորնդանի սերմերը ծլելու համար պահանջում են շատ խոնավություն, փորի պատճառով ցանկալի յեւ ցանելուց առաջ 1—2 օր սերմը թրջել ջրում, վորպեսզի խոնավություն կլանի, ապա նոր կարելի յեւ ցանել:

Սերմը արտաքինով շատ նման է առվույտի սերմին, մի քիչ նրանից մեծ. ծլերը նուրբ են, չի կարելի խորը ցանել: Սովորաբար ցանում են 1—2 սանտիմետր խորությամբ:

Կորնդանի ցանքան առանձին խնամք չի պահանջում, սակայն անհրաժեշտ է յուրաքանչյուր գարնանը և հնձից հետո փոցխել «զիգ-զազ» փոցխով:

Լավ վորակի և նուրբ կեր ստանալու համար անհրաժեշտ է հնձել ծաղկման սկզբից.

ուշացնելու դեպքում ստացվում է կոպիտ կեր:

Չորացնելիս ուշադրություն պիտի դարձնել, վորպեսզի տերեւները քիչ թափվեն. տերեւների մեջ են գտնվում գլխավոր սննդանյութերը: Սերմ ստանալու համար թողնում են կորնդանի առաջին քաղը: Անհրաժեշտ է ճիշտ ժամանակին հնձել, վորովհետեւ շատ հասունացած սերմերը հնձի ժամանակ թափվում են, այդ չըջանում վտանգավոր են նաեւ քամիները, վորից շատ սերմ է փչանում: Այդ պատճառով եւ սերմի համար թողած կորնդանի հունձը կատարվում է վաղ առավոտյան, վոչ ամբողջովին հասունացած մոմենտին:

Հնձած կորնդանը անմիջապես փոխադրվում է կալսելու վայրը և սովորական ձեփով կալսվում: Մեկ հեկտարից ստացվում է 900—1000 կիլոգրամ մաքուր սերմ:

ՍՈՒԴԱՆԻ ԽՈՏ

Սուդանի խոտը «Սուդանի» յեւ կոչվում նրա համար, վոր առաջին անգամ գտել են Աֆրիկայում տաք, չոր Սուդանի անադատում: 1909 թվին առաջին անգամ մշակվել է Ամերիկայում, 1914 թվին Ռուսաստանում, իսկ մեզ մոտ Հայաստանում մշակության մեջ հայտնի չէ, յեթե հաշվի չառնենք փորձադաշտերի և «Ձազ» տնտեսության կատարած ցանքսերը, վորոնք տվել են լավ արդյունք:

1. Սուդանի խոտը բուսրավիմ պահունջկատ չէ հողի նկատմամբ, աճում և լավ բերք է տալիս ամեն տեսակի հողերում, չի սիրում միայն չափից դուրս ավազոտ և ճահճային հողերը:

Նկ. 5. ՍՈՒԴԱՆԻ ԽՈՏ.

2. Սուդանի խոտը դիմաճում է մեծ յերաշտներին, տալիս է լավ բերք հուլյնիսկ շատ չոր տարիներին:

3. Քիստ թփակալվող և տնրեվակալվող բույս է, բարձրանում է մինչև 1,5—2 մետր. Պատահում են դեպքեր, յերբ 1 բույսը տալիս է

նույնիսկ մինչև 109 ցգուռներ, նամանավանդ յերբ նոսր է ցանված: Միամյա բույս է:

4. Մեկ ամսվա ընթացքում ճիշտ ձեւով մշակելու դեպքում տնրիս է 2 և նույնիսկ 3 անգամ հում:

Որինակ՝ Ռուսաստանի Դնեպրոպետրովսկի փորձնակայն կայանում մեկ հեկտարից հետեվյալ բերքն է ստացվել:

Ստացվ. չոր խոտ	I քաղ.	II քաղ.	III քաղ.	Ընդամ.
1915 թ.	135 փ.	336 փ.	—	471 փ.
1916 թ.	135 փ.	152 փ.	66 փ.	353 փ.
1917 թ.	135 փ.	171 փ.	—	363 փ.

ՄՇԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Հողը պատրաստվում է աշնանից, վարվում է 15 սանտիմետր խորությամբ, վորպեսզի վարված հողում կուտակվեն աշնանային և ձմեռային մթնոլորտային տեղումները (անձրև, ձյուն): Գարնանը, վորպեսզի հողը չչորանա, փոցխում են ու թողնում մինչև ցանելը:

ՑԱՆԲԻ ԺԱՄԱՆԱԿԸ

Սուդանի խոտը ծլելու համար պահանջում է շատ ջերմություն, վորի պատճառով եւ ցանվում է ուշ, յերբ դրեթե դաշտային աշխատանքները վերջացած են լինում, սովորաբար դարնանացան ցորենները ցանելուց հետո:

Մանր կալիային հողերը դժվար են տաքանում, բայց ուշ են կորցնում խոնավությունը,

նման հողերում կարելի չէ ուշ ցանել: Ավազոտ հողերը շուտ են կորցնում խոնավությունը և շուտ ել տաքանում են, այսպիսի հողերում կարելի չէ շուտ ցանել:

Վճրքան սերմ ե հարկավոր 1 հեկտարին: Սերմի քանակը կախված է թե ինչ նպատակով ե ցանվում՝ խոտ ստանալու թե սերմ: Խոտ ստանալու համար 1 հեկտարին ցանվում ե փոշ ավել 20-23 կիլոյից: Սերմ ստանալու համար ցանվում ե նոսր և վերցվում ե 12-16 կիլո սերմ: Սերմի քանակը կախված ե նաև սերմի ծրուռակությունից: Սերմը պետք ե ստուգել անսպաժման սերմ ստուգող կայաններում:

ՑԱՆՔՍԻ ԶԵՎԸ:

Ցանքսը կատարվում ե շարքացանով: Վերը ասացինք, վոր Սուդանի խոտը խիստ թրփակալվող ե, վորի պատճառով ել պետք ե շարքերը իրարից հեռու լինեն, փոշ պակաս 25 սանտիմ.: Սերմ ստանալու համար շարքերի միջի տարածությունը նույնիսկ մինչև 60 սանտիմետր ե վերցվում: Խիտ լինելու դեպքում տերևներ քիչ ե տալիս և խոտի վորակը վատանում ե:

Անհրաժեշտ ե ուշադրություն դարձնել ցանքսի խորության վրա: Սուդանի խոտի սերմերը մանր են, ծլերը նուրբ, շատ խորը ցանել չի թույլատրվում: յեթե վերին շերտերում խոնավություն կա, ցանվում ե 4 սմ. վրա, իսկ

յեթե վերին շերտը չորացել ե, ցանվում ե 6 սանտիմետրի վրա:

Սուդանի խոտը առանձին խնամք չի պահանջում, սակայն պետք ե նշել մի հանդաժանք-դա սկզբնական շրջանում թույլ աճելն ե. յեթե հողը վարակված ե մոլախոտերով, անհրաժեշտ ե կատարել քաղհան:

ՍՈՒԴԱՆԻ ԽՈՏԻ ՈԳՏԱԳՈՐԾՈՒՄԸ

Կարելի չէ ոգտագործել հետեվյալ նպատակների համար՝ վորպես չոր խոտ, վորպես կանաչ կեր, սիլոսի համար և վերջապես անասուններ արածացնելու համար:

Վորպես չոր խոտ. Սուդանի խոտը աալիս ե լավ վորակի չոր խոտ, սակայն վորակը կախված ե նրանից, թե վորքան ճիշտ ենք ընտրել հնձի ժամանակը: Ճիշտ ժամանակը հնձի՝ դա այն մոմենտն ե, յերբ սկսում են տալ հորաններ. ուշադրություն չպետք ե դարձնել անվերջ թփակալման վրա, վորովհետև ամենաառավին ցողունները ժամանակին հհնձելու դեպքում կոչտանում են:

Առաջին հնձի ժամանակի ճիշտ ընտրությունից ե կախված II քաղի քանակը: Սուդանի խոտը պարունակում ե ավելի շատ ջուր, քան մարգագետնային մյուս խոտաբույսերը, այդ իսկ պատճառով հարկավոր ե լավ չորացնել:

Կանաչ կերի համար. Կանաչ կերի համար քաղվում ե ըստ պահանջի, քայց պետք ե աշխատել շատ շուտ չքաղել: Հենց վոր բույսը

բարձրանում է 55-70 սմ., ազատ կարելի չե ուղարկել: Կանաչ կերի համար կարելի չե քաղել ամբողջ ամառ և աշունը: Վորպեսզի հավասարաբար ուղարկվի, անհրաժեշտ է դաշտի բաժանել հավասար մասերի. այդ դեպքում մինչև վոր հերթը հասնում է վերջին մասին, առաջին մասը, վորը վաղուց եր քաղված, նորից պատրաստ է լինում կանաչ կերի համար: Այսպիսով տնտեսութունը ապահովված է լինում ամբողջ ժամանակ կանաչ կերով:

Սիլոսի համար. Նպատակահարմար է վերջին քաղը ուղարկել: Այնանը Սուդանի խոտը աճում է մինչև առաջին սառնամանիքները, հետեվապես հնարավորութուն չի լինում վերջին քաղից ստացած խոտը չորացնել, դրա շնորհիվ էլ վերջին քաղը թողնվում է մինչև ցրտերը և ուղարկվում սիլոսի համար:

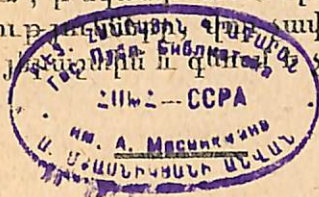
Անասունների արածացնելու համար. Ուրիշ յերկրներում նման փորձեր դրվել են և ստացվել են լավ արդյունքներ: Յերը Սուդանի խոտը լավ հասունացած դրության մեջ է արածելու համար, մոտավորապես հունիսի կեսերին, անասունները բաց են թողնվում այդ ցանքեր արած. համար 15 որ: Հետո տրվում է 3 շաբաթ դադար, Սուդանի խոտը նորից է աճում, դադարից հետո կրկին բաց են թողնում անասուններին դարձյալ 15 որով: Նորից դադար է տրվում մեկ ամիս կամ ավելի, այդ ժամանակամիջոցում Սուդանի խոտը նորից հասնում է անասուններին արածում են ևս 1 շա-

բաթ: Այսպիսով Սուդանի խոտը հնարավորություն է տալիս միևնույն հողամասում մեկ ամսովա ընթացքում անասուններին արածացնել ուղիղ 5 շաբաթ:

Սերմ ստանալու համար հնձվում է, յերը հուլիսի 1-ին մեծ մասը հասունացած է լինում. չի կարելի սպասել մինչև մյուս հուլիսի 1-ին հասունանալը: Հնձելուց հետո թողնում են խուրձերով չորանա. այդ ժամանակամիջոցում կիսահասուն սերմերը հասունանում են, հետո փոխադրում են կայսելու վայրը և սովորական ձևով կայսում:

Մեկ հեկտարից ստացվում է 7-10 ցենտներ սերմ:

Ահա այն բոլորը, ինչ վոր կարող է մեզ տալ Սուդանի խոտը նամանավանդ մեր դեմի չոր շրջաններում, ինչպես ունենալով նրա հիմնական հատկությունները, այսինքն դուրս դիմացկուն է յերկրի և զոտի չոր փափարու հողերում:

Ց Ա Ն Կ

	Եջ
1. Խոտացանության նշանակութիւնը	3
2. Առվույտ.	6
3. Վիկ.	16
4. Կորնզան	23
5. Սուղանի խոտ:	27

ԳՐԱԴԱՐԱՆԻ ԿՈԼԵԿՏԻԱ

14

18.992

ՊԵՏՏՐԱՍԻ ՏՊԱՐԱՆ
ՊԱՏՎԵՐ 1535
ԳՐԱՌԵՊՎԱՐ 6228 (Բ)
ՏԻՐԱԺ 4000